

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Рівне – 2017

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Засновано у 2013 році

Рівне – 2017

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86
ББК 88

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 8 / упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2017. – 318 с.

**Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до
Переліку наукових фахових видань України з психології**
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222) .

Свідоцтво про державну реєстрацію: **Серія КВ № 18713-7513 Р**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г.С. Костюка.

Лєволицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти ректор Вищої педагогічної школи м. Варшава (Республіка Польща).

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Ставицький Олег Олексійович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. академіка Степана Дем'янчука.

Немеш Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Павелків Р. В., доц. Корчакова Н. В.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету ім. І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №4 від 30 березня 2017 року)

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

9. Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен : учеб. пособие / Р. В. Овчарова. – М. : Моск. психолого-соц. ин-т, 2006. – 496 с.
10. Пезешкиан Н. Позитивная семейная психотерапия: семья как терапевт / Н. Пезешкиан. – М. : Март, 1996. – 336 с.
11. Фримен Д. Техники семейной психотерапии / Д. Фримен. – СПб. : Питер, 2001. – 384 с.
12. Шнейдер Л. Б. Семейная психология : учеб. пособие для вузов / Л. Б. Шнейдер. – 2-е изд. – М. : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2006. – 768 с. – (Gaudeamus)

References

1. Adler A. Nauka zhit' : [per. s angl. i nem.] / A. Adler. – Kiev : Port-Royal, 1997. – 288 с.
2. Aljoshina Ju. E. Individual'noe i semejnoe psihologicheskoe konsul'tirovanie / Ju. E. Aljoshina. – М. : Klass, 1999. – 208s.
3. Budinajte G. L. Postklassicheskij sistemnyj podhod. Problema i ee reshenie v sisteme terapevticheskogo vzaimodejstvija [Jelektronnyj resurs] / G. L. Budinajte. – Sajt Obshhestva semejnyh konsul'tantov i psihoterapevtov. – Rezhim dostupa: <http://www.supporter.ru/lib.phtml?idr=51&id=167>. – Nazvanie s jekrana.
4. Gyrman N. V. Problema bat'kiv i ditej u suchasnoj sim'i' : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. [«Regional'nye problemy socraboty»]. – Harkiv : Harkiv. gumanit.-ekolog. in-t, 2008.
5. Grebennikov I. V. Osnovy semejnoj zhizni / I. V. Grebennikov. – М., 1991. – 158 s.
6. Dzhejms M. Narodzheni vygravaty. Transaktnyj analiz z geshtal't-vpravamy : [per. z angl.] / M. Dzhejms, D. Dzhengvard ; zag. red. i pisljama L. A. Petrovs'koi'. – М., 1993.
7. Kochjunas R. Osnovy psihologicheskogo konsul'tirovanija / R. Kochjunas. – М. : Akadem. projekt, 1999. – 240 s.
8. Mastjukova E. M. Semejnoe vospitanie detej s otklonenijami v razvitii : ucheb. posobie dlja studentov vyssh. ucheb. zavedenij / E. M. Mastjukova, A. G. Moskovkina ; pod red. V. I. Selivjorstova. – М. : VLADOS, 2004. – S. 408.
9. Ovcharova R. V. Roditel'stvo kak psihologicheskij fenomen : ucheb. posobie / R. V. Ovcharova. – М. : Mosk. psihologo-soc. in-t, 2006. – 496 s.
10. Pezeshkian N. Pozitivnaja semejnjaja psihoterapija: sem'ja kak terapevt / N. Pezeshkian. – М. : Mart, 1996. – 336 s.
11. Frimen D. Tehniki semejnoj psihoterapii / D. Frimen. – SPb. : Piter, 2001. – 384 s.
12. Shnejder L. B. Semejnaja psihologija : ucheb. posobie dlja vuzov / L. B. Shnejder. – 2-е изд. – М. : Akadem. projekt ; Ekaterinburg : Delovaja kn., 2006. – 768 s. – (Gaudeamus)

Mushkevych M.I. MODELS OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR FAMILIES WITH PROBLEM CHILDREN

This article analyzes patterns of psychological support of families with troubled children. The following main theoretical models are highlighted: psychological model, educational model, medical model, social and diagnostic models. The focus is made on the main points of work with families who have children in troubled deficiency, pluralistic, resource models, models of group therapy and parental universal education, models based on transactional analysis and psychoanalytical theory. A considerable components of psychological support are suggested, which include organizational system, diagnostic, educational and developmental activities and is characterized by: phasing, dynamism and flexibility, variability, efficiency. It is indicated that presented the structure of psychological support for families who have a child is determined by the problem, process, core concepts, technology, purposes, objectives, principles, functions, forms of implementation, mechanisms.

Key words: *psychological support, accompaniment patterns, problem child, family, medical model, educational model, diagnostic model, social model.*

УДК [159.923:159.942]:77.04

В.В. НАЗАРЕВИЧ, І.О. БОРЕЙЧУК

ФОТОГРАФІЯ ЯК ЗАСІБ РЕСУРСУВАННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ІНДИВІДА

Використання фотографічних зображень у активуванні ресурсних спогадів особистості – це психологічний інструмент підтримки позитивного психоемоційного стану індивіда, на основі механізму самореконструкції свого минулого, уявного чи сфантазованого досвіду. Фотографії виступають своєрідними маркерами фактів життя, роблячи спогади індивіда, усвідомленими і підкріпленими візуальним об'єктом, перетворюючи ресурси в реальні предмети. Так само, як спогади можуть бути створені за допомогою зображень, вони також і можуть бути змодельовані. Під час фототерапії робота починається з фотографії, яка стимулює пам'ять. І основний зміст фототерапії є створення та / або сприйняття фотографічних зображень, додавання і обговорення різних видів творчої діяльності. Спеціаліст працює з зображеннями клієнта, допомагаючи йому висловити і зрозуміти себе та створює умови для корекції та розвитку відносин індивіда з самим собою і навколишнім світом

Ключові слова: фотоспогади, фототерапія, фотозображення, психоемоційний стан, арт-терапевтична інтервенція.

Использование фотографических изображений в активировании ресурсных воспоминаний личности - это психологический инструмент поддержания положительного психоэмоционального состояния индивида, на основе механизма самореконструкции своего прошлого, мнимого или сфантазованого опыта. Фотографии выступают своеобразными маркерами фактов жизни, делая воспоминания индивида, осознанными и подкрепленными визуальным объектом, превращая ресурсы в реальные предметы. Так же, как воспоминания могут быть созданы с помощью изображений, они также и могут быть смоделированы. Во время фототерапии работа начинается с фотографии, которая стимулирует память. И основное содержание фототерапии, является создание и / или восприятия фотографических изображений, добавление и обсуждения различных видов творческой деятельности. Специалист работает с изображениями клиента, помогая ему выразить и понять себя и создает условия для коррекции и развития отношений индивида с самим собой и окружающим миром

Ключевые слова: фотовоспоминание, фототерапия, фотоизображения, психоэмоциональный стан, арт-терапевтическая интервенция.

Постановка проблеми. Фотографії виступають важливою одиницею в системі формування позитивного психоемоційного стану індивіда. Психолог Марк Ейзенберг від Інституту Вайзмана в Реховоті, визначив сутність позитивних спогадів, які формують своєрідне «вікно» в пам'ять щоразу, коли про забуту подію індивід раптово згадує. Це дає можливість прогнозувати активацію ресурсів особистості за допомогою фотографічних зображень. М. Ейзенберг вважає, що спогади включені в інформаційні пакети пам'яті. Споглядання певного зображення наша «домінуюча» пам'ять конструює образ прийняття або неприйняття актуалізованого спогаду та продукує позитивну або негативну форму реагування [2]. Результати досліджень М.Ейзенберга вказують на можливість застосування спогадів, з позитивною формою реагування, як психофізіологічного механізму супроводу індивіда в складних життєвих ситуаціях за допомогою фотозображення. Так, отримані результати дали можливість сформулювати мету вивчення психологічних детермінант застосування фотографій при підтримці позитивного психоемоційного стану індивіда.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням терапевтичного використання фотографій займаються О. Копитін, Дж. Вайзер, D. Emilie, A. Старовойтов. У доробку «Техніки фототерапії» О.Копитін розглядає фотографію, як експресивний інструмент та вид мистецтва, що можна застосовувати для вирішення різних психологічних проблем з дітьми та дорослими, Дж.Вайзер у статті «Техніки фототерапії: використання інтеракцій з фотографіями для поліпшення життя людей» акцентує увагу на можливості мультимодального використання фотографічних зображень фахівцями допоміжних професій [4; 5]. Історичний розвиток терапевтичного впливу фотографії в арт-терапії вивчав А.Старовойтов у міжнародних публікаціях дослідження фототерапії [7]. Експериментальне вивчення впливу фотозображень проводилось на базі Навчально-методичного центру психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету, протягом другої половини 2016 року в рамках роботи лабораторії інтерактивних навчальних технологій підготовки психологів.

Формулювання цілей статті: визначити змістові впливи фотографії як засобу ресурсування психоемоційного стану; сформулювати структурні одиниці та послідовність реалізації даної форми регуляції психоемоційного реагування індивіду; експериментально перевірити особливості впливу фотографій на регуляцію психоемоційного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриваючи особливості застосування фотографій як форми підтримки позитивного психоемоційного стану, варто зазначити та окреслити зміст фототерапії, як методу арт-терапевтичного супроводу. Так, фототерапія – це метод використання фотографічних зображень з метою надання особисті інформації індивіда. Фототерапію в основному розглядають, як цілісну систему технік психологічного консультування, на основі фотографій, метафоричних асоціативних карт або проєктивних картинок. Для фототерапії властиво застосування фотографії або проєктивного зображення, як об'єкту переносу в психологічній взаємодії. Фахівець має змогу залучати особисті фотографії клієнта або наявні фотографічні зображення у якості додаткового інструменту психологічного супроводу. Фотографія допомагає психологу у підтримці позитивного психоемоційного стану індивіду, створює ситуації індивідуального самовираження, а також створює умови для безпечної взаємодії з самим собою та з навколишнім середовищем [4]. Так, фототерапія пов'язана зі встановленням і розвитком довірливих відносин. Фахівець може залучати, наприклад, особисті фотографії індивіда як допоміжний інструмент його «активізації» [Weiser J., 1999], поживлення його почуттів, позитивних спогадів і думок. Забезпечення безпечного середовища є важливим для формування позитивного психоемоційного стану, перебуваючи в якому індивід може дозволити собі бути спонтанним, експресивним, активно висловлювати свої почуття, думки і фантазії, «експериментувати» з реальністю і з новими формами та фактами досвіду [6]. У процесі психологічної взаємодії з клієнтом фахівець розкриває актуалізовані запити, не навчаючи технікам створення фотографій. Відновлення і зміцнення психічного здоров'я, покращення якості життя в процесі саморозкриття потенційних здатностей особистості виступають пріоритетними завданнями при цьому.

Отже, в контексті фототерапії, фотографічне зображення виступає складовим елементом психологічної взаємодії і як правило, включає:

- по-перше, прояви особистості;
- по-друге, прояви станів;
- по-третє, прояви комплексного корекційного впливу, що формується на основі інформації про особистість і етимології наявних у нього проблем психічної сфери.

Використання фотографій та процесу фотографування також характерно для арт-терапії (фото-арт-терапії). Фото-арт-терапія відрізняється від фототерапії більш широким спектром застосування творчих видів діяльності, пов'язаних зі створенням і трансформацією візуальних образів, а також з використанням, як різних фототехнік, так і образотворчих матеріалів. Фото-арт-терапія може, наприклад, допускати виготовлення фото колажів і фотоплакатів, домальовування фотографій, а також застосування фотографічних зображень у поєднанні з музикою, літературною творчістю, рухом, танцем. Фото-арт-терапія потребує від спеціаліста достатньої клінічної та психологічної підготовки та арт-терапевтичної освіти [6].

Розвиваючий і зміцнюючий вплив, що здійснюється в процесі сприйняття або створення фотозображення, може проявлятися і в повсякденному житті індивіда, а також під час самостійного створення фотографій. Крім того, в деяких випадках спеціаліст може підтримувати творче захоплення особи фотосправою, вважаючи, що це сприяє його конструктивному розвитку, зміцненню або адаптації. Однак в обох цих випадках є сенс говорити не стільки про власне фототерапію, скільки про терапевтичну фотографію. Адже для неї властиво те, що сам процес творчого самовираження сприяє досягненню тих чи інших позитивних психосоціальних ефектів. Ні спеціальна методологія, ні терапевтичні відносини, для цього не потрібні. «Спілкуючись» з фотографіями або створюючи їх, індивід здійснює самопідтримку без сторонньої допомоги [5]. Д. Вайзер [Weiser J., 1999] зазначає, що індивід може використовувати терапевтичну фотографію для творчого самовираження або особистого саморозкриття, тоді як спеціаліст, підтримуючої професії, використовує фототерапію, щоб допомагати особам, яким потрібна допомога у вирішенні власних проблем. І хоча результати, що базуються на використанні фотографій, як форми спонтанного самодослідження-самовираження часто є по суті лікувальними, терапевтична фотографія – це все ж не те ж, що фототерапія. «Терапевтичну фотографію і арт-терапію варто розглядати в якості двох полюсів діапазону, в межах якого можна розмістити всі фото-орієнтовані пошукові практики: на одному полюсі – «фотографія в терапії», а «фотографія як терапія» – на іншому. Хоча ці дві техніки не є конфліктуючими протилежностями. Вони перетинаються, адже фототерапія природним чином включає в себе багато аспектів терапевтичної фотографії, однак проникає набагато глибше. Фототерапія вимагає активної участі кваліфікованого спеціаліста, контролюючого і підтримуючого процес, тоді як для терапевтичної фотографії це не важливо. В одній практиці акцент робиться на терапії, в іншій – на фотографії» [6].

Фототерапія – це система технік (інструментів) психологічної допомоги на основі фотографій. Арт-терапія і фототерапія абсолютно взаємопов'язані, доповнюють один одного, однак відрізняються процесом і «продуктом», оскільки використовують різні медіа-типи. Обидва види терапії візуалізують почуття, роблять видимим невидиме, що позначається як «виклик несвідомого» та можуть успішно реалізовуватись для конструктивного аналізу в психологічній взаємодії [Spence, 1986]. Інструментальність фототерапії як відтворення, персональної історії індивіда, забезпечує основні елементи активації спогадів для позитивного психоемоційного стану. Адже коли особа дивиться на фотографію, тільки вона усвідомлює справжній зміст зображених подій та персонажів. Фотографія – це відображення індивіда, його усвідомлених та неусвідомлених потреб, думок і почуттів, психологічний аналіз фотографії – це процес реконструювання індивідуальних бажань від себе сьогоднішнього до себе вчорашнього. Кожне фотозображення – це власний макро і мікрокосмос індивіда, розповідь про індивідуальну історію становлення. Так, фотографії виступають кодом для розуміння запиту особистості і її актуалізованої ситуації. Виступаючи дзеркалом індивідуального минулого, не заподіюючи глибинної травми, через попередньо даний дозвіл на створення і зберігання фотографії у власному домашньому архіві, дає можливість безпечної форми взаємодії у процесі арт-терапевтичного супроводу.

Задачі, що реалізуються при застосуванні фотографій у роботі зі спогадами в рамках арт-фототерапії:

- формування уявлень про минуле, власна чуттєва частина: образи, відчуття і враження, як системи психологічного ресурсування
- аналіз закодованої реальності, що існує за межами раціональної частини минулого досвіду та трансформується в свідомість фотозображення.
- активація значущих, важливих подій за допомогою думок та оцінок того, що проявляється в роботі з фотографіями.

Під час повернення до бажаної ситуації за допомогою фотографічного зображення, все ж таки не відбувається фактичного відтворення подій. Спогад візуальної сцени вводить в дію реакцію мозку, тотожну реакції, що виникає, коли вперше відбувається ця подія [3]. Сприйняття залежить від наявної інформації та досвіду, індивід сприймає те, у що вірить та приймає тільки те, на що він є психологічно готовим побачити, а очікування впливають на повідомлення, що сприймає. Всі спогади є ресурсними для індивіда.

Спробуємо розкрити сутність ролі фотографії в спогадах, що забезпечують психотерапевтичний аспект реалізації ресурсування (таблиця 1).

Фактори психотерапевтичного впливу фотоспогадів

№	Форма роботи із фотоспогадами	Механізм психотерапевтичного впливу
1	Спонтанні спогади через фотоспогади	Активізація ресурсних або актуалізованих процесів, що впливають на ситуацію сьогодення
2	Відтворення спогадів за допомогою пошуку фотозображень	Система ідентифікації подій, спогадів певних станів
3	Пошук необхідних фотоспогадів	Проективні підкріплення та інтеграція фрагментів спогадів з метою формування цілісної картини актуалізованої події
4	Відбір фотоспогадів	Системний аналіз внутрішнього досвіду з метою реконструкції станів та форм реагування
5	Спонтанний вибір фотозображень	Актуалізація анамнестичних переживань, налагодження внутрішнього діалогу із власним минулим
6	Фотоспогади про інших	Отриманий аналіз забезпечує форму дистанціювання від фруструючих фактів та більш об'єктивізовані переживання про подію чи ситуацію.

Індивід сприймає за допомогою органів відчуттів, однак свідомість не зберігає найдрібніших деталей подій і не проектує картинку на внутрішній екран сприйняття. Людина вибирає та інтерпретує переважно знайомі шаблони, засновуючись на особистій точці зору, зберігає їх як пережитий досвід та асоціації і миттєво реконструює за потребою у відповідній ситуації [1]. Усвідомлене споглядання фотозображення індивідом, за допомогою ресурсного відтворення минулого, дає можливість створити нову реальність менш травматичну та більш конструктивну для позитивної фіксації в системі життєтворчості людини. Так, для вивчення психоемоційного стану, опитантам, було запропоновано знайти ряд фотозображень в кількості 3 до 9 штук, та виокремити в них різні за наповненням складові, що позитивно впливають, притягують увагу та можуть забезпечити тривалий позитивний психоемоційний стан. Використана, методика роботи з фотоспогадами, дала можливість прослідкувати та визначити, наступні особливості емоційного сприйняття зображень.

Учасникам експерименту було запропоновано продивитись найбільш приємне зображення та уважно роздивитись його протягом 5-7 хвилин. Далі визначити чому саме ця фотографія є ресурсною та важливою. Були отримані натсупні експериментальні показники вибору. 25% респондентів пояснили вибір зображення як певну яскраву подію життя, 69% як прояв щастя, що зафіксований на фотографії, 6% визначили закарбування гарних спогадів.

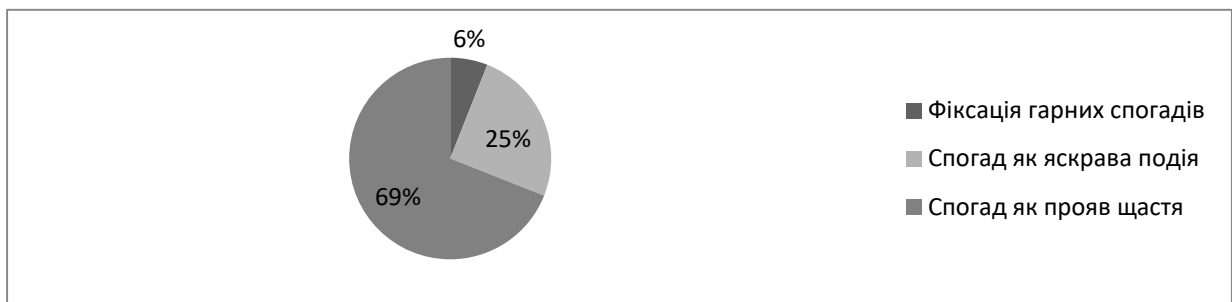

Рис.1. Причина вибору фотоспогадів

Отримані показники дали можливість визначити, що регулювання емоційних станів через фотоспогади можливо в ситуації, коли зображення є проекцією емоційного відгуку, що синтонічно відображено в фотоспогаді. Таким чином, варто зробити такі припущення, що фотоспогад, як емоційно-інформаційний ресурс особистості, можливо використовувати в ситуації дефіцитарного емоційного задоволення, як засіб ресурсування позитивного психоемоційного стану та формування позитивних емоцій в системі саморегуляції. Наступною складовою спроб аналізу впливу фотоспогадів стало визначення характеристик проявів та актуалізації емоцій, що стимулюють фотоспогади, опитантам було запропоновано таблиці з визначенням позитивних станів та прозначити емоції з проявом яких пов'язаний актуалізований для ресурсування фотоспогад. Отримані результати представили достатньо стійкі ознаки позитивного емоційного заряду на визначений фотоспогад. Так, радість зазначили 100% учасників та визначили такі прояви в тілі, як відчуття тепла та комфорту. Як реакція, спокою від споглядання, було обрано 50% респондентів та описано, як відсутність навантаження та напруги. Задоволення від споглядання відзначили 45% означеної експериментальної групи та прослідкували вираження елементів задоволення у вигляді переживання піднесення, почуття приємної тілесної насолоди.

Наступним вагомим показником, на нашу думку, є прояв цікавості, що спостерігається у 37% респондентів в опитуванні, які характеризували їх у вигляді ресурсу по новому побуту в ситуації спогадів. Наступну категорію аналізу впливу фотоспогадів на позитивний психоемоційний стан, можна визначити як милування і ніжність, синонімічність даних свідчень забезпечує можливість об'єднання їх в одну категорію для аналізу. Так, даний показник зазначили 76% учасників опитування, позначивши його як бажання пережити приємні спогади знову, як приємність від споглядання. В таблиці 2 визначені основні показники отриманих результатів.

Таблиця 2

Результати дослідження проявів емоційних реакцій

№	Емоційне реагування	Показники вибору (%)
1	Радість	50
2	Спокій	45
3	Задоволення	37
4	Цікавість	76
5	Ніжність, милування	25
6	Впевненість	17
7	Полегшення	6
8	Захоплення	11
9	Відчуття безпеки	26
10	Пристрасть	9
11	Тріумф	2
12	Самовдоволення	2
13	Вдячність	4
14	Здивування	23
15	Гордість	10

Отримані дані доводять, що використання фотоспогадів забезпечує арт-терапевта можливістю використання даної форми роботи як засобу ресурсування психоемоційного стану в процесі психологічного консультативного процесу.

Наступною категорією аналізу фотоспогадів в процесі дослідження була запропонована учасникам можливість додати щось в фотографію, для підсилення активації ресурсу. Так, 60% респондентів експерименту, відмовились щось змінювати на фотографії, 25% додавали б яскравості фотографічному зображенню в різних варіантах (так, наприклад спостерігались наступні відповіді: додати сонце, повітряні кульки, світла тощо) інша група проявила бажання додати до фотоспогаду інших людей, які є відсутніми на зображенні, що вказує на актуалізовану потребу у підкріплюючому соціальному компоненті в ресурсуванні особистості, підтверджуючи важливість включення об'єкту іншої не існуючої людини на фотографії, одиницею в систему забезпечення позитивного психоемоційного стану. Активація спогадів як засобу ресурсування з використанням картинок, зображень, МАК, малюнків – це форма безпечного перекопювання свого минулого, інколи не реального досвіду, уявного чи сфантазованого, що стає надійним механізмом функціонування позитивного психоемоційного стану особистості. Спогади клієнта на основі фотографічного зображення, ніби маркують індивідуальні факти життя, забезпечуючи процес усвідомлення і підкріплення реальним, візуальним об'єктом, та відповідно перетворюються в реальність і стають об'єктом для аналізу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Підводячи підсумок роботи із фотографіями, як засобом ресурсування психоемоційного стану індивіда, можна зробити наступні висновки:

– вибір та споглядання позитивних фотографій забезпечує психолога в консультативному процесі необхідним засобом достатньо швидкого ресурсування психоемоційного стану при актуалізованій потребі забезпечити збалансовані емоції з метою стабілізації клієнта;

– система вибору фотографічного зображення забезпечує клієнта здатністю віртуального символічного повернення в ресурсний для нього стан, ситуацію, момент та спогад, що виступає ефективним засобом ресурсування;

– можливість символічного вдосконалення фотоспогадів продукує розуміння можливих майбутніх тенденцій для стабілізації емоційних проявів.

Так само, як спогади можна трансформувати за допомогою зображення, так само їх можна і моделювати. У процесі фототерапії робота розпочинається із зображення, котре стимулює ресурсний спогад. Під час здійснення аналізу фотографії виникає інсайторієнтований спалах спогадів, подій, фактів, явищ, дій або особистої реакції, котра асоціюється з конкретними подіями минулого. Вище представлена форма роботи із фотографіями лише робить незначну спробу розкриття використання даного інструменту в процесі психологічної допомоги та концентрує увагу спеціаліста на наступному дослідженні можливих способів реалізації цього методу в різноманітних категоріях психологічних проблем.

Список використаних джерел

1. Бурдые П. Физическое и социальное пространства: проникновение и присвоение / П. Бурдые // Социология политики : пер. с фр. / сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко. – М. : Socio Logos, 1993.
2. Можно ли стереть воспоминания? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psychologyu.ru/mojno-li-steret-vozpominaniya/>. – Название с экрана.
3. М. Аль-Рабаки Альбом воспоминаний [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.myjane.ru/articles/text/?id=2179>. – Название с экрана.
4. Назаревич В. Використання ресурсних спогадів у фототерапії / В. Назаревич, І. Борейчук. // Тези доповідей науково-практичного семінару «Творча багато вимірність простору арт-терапії». – 2016. – С. 5–8.

5. Старовойтов А. В. История взгляда: фотография в арт-терапии / А. В. Старовойтов // Терапия искусствами : учеб. пособие по арт-терапии – София : Св. Климента Охридского, 2012. – С. 385–403.
6. Фризо М. Новая история фотографии / М. Фризо ; [пер. с фр. А. Наследников]. – СПб. : Machina, 2008.– 337 с.
7. Weiser J. (2002) Phototherapy techniques: exploring the secrets of personal snapshots and family albums // Child and Family, Spring/Summer, P. 16-25.].

References

1. Burd'e P. Fizicheskoe i social'noe prostranstva: proniknovenie i prisvoenie / P. Burd'e // Sociologija politiki : per. s fr. / sost., obshh. red. i predisl. N. A. Shmatko. – М. : Socio Logos, 1993.
2. *Mozhno li steret' vospominaniya?* [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: <http://psychologyy.ru/mojno-li-steret-vospominaniya/>. – Nazvanie s jekrana.
3. M. Al'-Rabaki Al'bom vospominanij [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.myjane.ru/articles/text/?id=2179>. – Nazvanie s jekrana.
4. Nazarevych V. Vykorystannja resursnyh spogadiv u fototerapii' / V. Nazarevych, I. Borejchuk. // Tezy dopovidej naukovo-praktychnogo seminaru «Tvorcha bagato vymirnist' prostoru art-terapii'». – 2016. – S. 5–8.
5. Starovojtov A. V. Istorija vzgljada: fotografija v art-terapii / A. V. Starovojtov // Terapija iskusstvami : ucheb. posobie po art-terapii – Sofija : Sv. Klimenta Ohridskogo, 2012. – S. 385–403.
6. Frizo M. Novaja istorija fotografii / M. Frizo ; [per. s fr. A. Naslednikov]. – SPb. : Machina, 2008.– 337 s.
7. Weiser J. (2002) Phototherapy techniques: exploring the secrets of personal snapshots and family albums // Child and Family, Spring/Summer, P. 16-25.].

Nazarevich V., Borejchuk I. THE PHOTOGRAPHY AS THE INSTRUMENTALITY OF PERSONAL RESOURCING PSYCHO-EMOTIONAL STATE

Phototherapy deals with the photos for various kinds of psychological problems, and the development and harmonization of personality. Phototherapy uses as ready snapshots to work, and creating original copyright images. The main content of phototherapy, therefore, is to create and / or perception of photographic images, the addition of discussion and different types of creative activities, including art, dance and movement, drama, feature descriptions and so on. Specialist works with client's pictures, helping him to express and understand themselves and creates conditions for correction and development of its relations with himself and the world around. The article reveals the process of activation resource memories using individual pictures, images, drawings that is a psychological tool to assist clients in the form of construction of its past or imaginary experience is like selfreconstruction mechanism under the new conditions of psychotherapy. The client's memories based on images make them conscious and backed real visual objects that turn into reality and become the object of analysis. Just as memories can be created by using images as well and can be modeled. During phototherapy work starts with the picture, which stimulates the memory. This research presented a form work with picture reveals only a small aspect of this tool in the psychological care and specialist focusing on infinity reflection on the implementation of this method in different categories of psychological problems

Key words: *memories, phototherapy, pictures, psycho-emotional character, art therapeutic intervention.*

УДК 159.964.21:316.485.6

Л.М. НАЗАРЕЦЬ

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ У КОНФЛІКТАХ ТА КОНСТРУКТИВНІ ПРИЙОМИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У даній статті проаналізовано психологічні складові та рушійні сили конфлікту. Звертається увага на те, що причинами підвищення активності опонентів у конфлікті є їхні потреби, які визначаються відчуттям нестатку в ресурсах, владі, духовних цінностях, безпеці тощо. Визначено зміст поняття конфліктогени, досліджено їх основні прояви (погрози, накази, неконструктивна критика, образи, прояв агресивності, егоїзм, приховування інформації та ін.), вказано на глибинні причини їх застосування. З'ясовано, що вплив конфлікту на його учасників і соціальне оточення має подвійний, суперечливий характер, описано види конструктивної та деструктивної дії конфлікту. Також нами проаналізовані методи управління конфліктами, досліджені особливості коригування власної поведінки у конфліктній ситуації, способи та прийоми впливу на поведінку опонента, основні стилі поведінки учасників конфліктної взаємодії (деструктивний, коригувальний і прогностичний), знання яких дозволяє передбачити можливі реакції на ситуацію та заздалегідь попередити небажані наслідки конфлікту.

Ключові слова: *конфлікт, конфліктогени, рушійні сили конфлікту, психологічні складові конфлікту, конструктивні та деструктивні впливи конфліктів, стилі конфліктної взаємодії, запобігання конфліктів, методи управління конфліктами.*

В данной статье проанализированы психологические составляющие и движущие силы конфликта. Обращается внимание на то, что причинами повышения активности оппонентов в конфликте являются их

З М І С Т

Павелків Р. В. Формування та розвиток здатності до моральної рефлексії в процесі активного соціально-психологічного навчання молодших школярів	5
Артемова О. І. Вплив рівня розвитку креативності на адаптацію студента-першокурсника.....	10
Бабій М. Ф. Важливість здібностей у вербальній взаємодії педагогів.....	14
Березюк Т. П. Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів на засадах компетентнісного підходу в контексті європейського простору вищої освіти.....	18
Богдан Ж. Б., Підбуцька Н. В. Мотиваційні предиктори спрямованості особистості.....	24
Борейчук І. О., Матухно Є. В. Використання фотоспогадів у позитивній мотивації індивіда	27
Бульчик Т. І., Мушкевич М. І. Психологічні особливості особистісного та сімейного функціонування учасників АТО.....	31
Бучко В. Б. Психологічні аспекти сприймання справедливості через призму культури бідності та багатства.....	36
Бушуєва Т. В. Взаємозв'язок особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у період дорослішання.....	41
Веремійчук Т. А. Психологічні особливості переживання кризи студентської молоді в Україні	46
Воробійов А. М., Демчук О. О. Медіа залежність як різновид психічних відхилень.....	49
Ганкевич О. В. Вплив психотравмуючих факторів на життєдіяльність молодих та зрілих подружніх пар.....	54
Главінська О. Д. Професійне самоусвідомлення та самовизначення студентської молоді у становленні особистісної суверенності.....	59
Грипич С. Н. Розвиток професійної мотивації студентів психолого-педагогічних спеціальностей в процесі навчання у ВНЗ	63
Грицюк І. М. Арт-терапія в роботі практичного психолога з дітьми, які мають емоційні порушення.....	67
Демчук О. О., Лазарчук В. В. Життєва компетентність як підґрунтя власної життєвої і професійної успішності.....	71
Демянюк О. Б., Косарєва О. І. Модальності світосприйняття як складова індивідуальної свідомості молоді.....	75
Дучимінська Т. І., Хлівна О. М. Роль лабораторного практикуму з психодіагностики та клінічної психології у виявленні проявів особистісної безпорадності студентів.....	79
Ivashkevych E. E. Psycholinguistic aspects of comic book narration.....	84
Івашкевич Е. Унікальність особистості та структура соціального інтелекту педагога.....	88
Камінська О. В. Система засобів подолання схильності до інтернет-залежності на основі ресурсного підходу.....	92
Карковська Р. І. Деструктивні позиції осіб з близького соціального оточення щодо вдів загиблих учасників АТО.....	96
Кирилова Д. С. Психологічна готовність до материнства в структурі життєвих смислів жінки: теоретико-методологічний аналіз.....	101
Кідалова М. М. Емоційні бар'єри студентів ВНЗ: психологічні особливості прояву в умовах адаптаційного періоду	105
Клочек Л. В. Розвиток уявлень про соціальну справедливість у дошкільному дитинстві	110
Корчакова Н. В. Егоїстична мотивація як перешкода у розвитку просоціальної поведінки підлітка	114
Котлова Л. О., Марчук К. А. Психологічні особливості творення поетичного тексту (за науковим трактатом І. Франка "Із секретів поетичної творчості").....	120
Коць М. О., Онопченко І. В., Озоровський І. В. Роль мотиваційних чинників у професійному самовизначенні підлітків з особливими потребами.....	124
Коширець В. В. Особливості надання психологічної допомоги особам з ПТСР	128
Крюкова Л. В. Критерії формування особливостей емоційної сфери молодшого школяра	133
Кряж І. В., Гранкіна-Сазонова Н. В. Довіра й емоційний інтелект як предиктори особистісного благополуччя студентів-психологів	137
Кузьмін В. В. Концептуалізація соціально-психологічних процесів виникнення, формування й розвитку спільноти дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, їх інтеграція в сучасне суспільство	143
Кулаков Р. С. Особливості впливу профільного навчання на вибір старшокласниками сфери майбутньої професійної діяльності	147
Кулакова Л. М. Психологічні особливості розуміння текстової інформації молодшими школярами в умовах навчальної діяльності	153
Лисак Н. О., Петренко Н. В. Теоретико-методологічні підходи щодо структури внутрішньоособистісного конфлікту в період юнацького студентського віку	157
Литвинчук Л. М. Оцінка індивідуальних особливостей трансперсональної поведінки залежних від опіоїдів	162
Литвиненко С. А., Ямницький В. М. Формування професійної ідентичності майбутніх учителів	167
Луценко О. Л., Габелкова О. Є. Конструювання методики схильності до низької фізичної активності – процедура та результати.....	171

Луцик Г. О. Чинники схильності підлітків до девіантної поведінки	175
Магдисюк Л. І. Психологічні особливості якості життя осіб з серцево-судинними захворюваннями.....	180
Mykhalchuk N. O., Yatsuryk A. O. The problem of understanding in psychology: philosophical and methodological background	184
Мушкевич М. І. Моделі організації психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей	188
Назаревич В. В., Борейчук І. О. Фотографія як засіб ресурсування психоемоційного стану індивіда.....	192
Назарець Л. М. Особливості взаємодії у конфліктах та конструктивні прийоми їх подолання	197
Новік Л. О., Хупавцева Н. О. Вікові особливості становлення професійного іміджу особистості	202
Оксентюк Н. В. Мікромоменти позитивного резонансу	206
Павелків В. Р., Панасюк В. М. Прояви ознак фанатизму як соціального явища: на прикладі молодіжних субкультур	211
Петренко О. Б. Проблема самореалізації особистості у концепції М.М. Рубінштейна	215
Позднишев Є. В. Роль інструментів психотехнологій у формуванні та просуванні іміджу суб'єктів спортивної діяльності	220
Помилуйко В. Ю. Психологічні механізми розвитку ключових компетентностей у дорослому віці	225
Романюк В. Л. Дослідження психічного здоров'я особистості за рівнем тривожності	230
Рудюк О. В. Смыслодіяльна детермінація переживання кризи у безробітних.....	234
Рудь Г. В., Косарєва О. І. Психологічний аналіз прояву особистісних характеристик першокурсників	239
Савелюк Н. М. Психологічні аспекти проблеми взаємозв'язку релігійної активності та суб'єктивного благополуччя	244
Созонюк О. С. Розвиток професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.....	250
Ставицька О. Г., Ставицький Д. О. Динаміка змісту особистісно-мотиваційної сфери студентів за час навчання у вузі	254
Старинська Н. В. Адаптаційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості.....	259
Столярчук О. А. Динаміка професійного Я-образу майбутніх фахівців.....	263
Сторож О. В., Дружиніна І. А. Психологічні особливості адаптації та творчої реалізації особистості у соціумі	268
Ткаченко О. А. Аналіз факторів професійного саморозвитку як підґрунтя самопроекування учителів.....	272
Ткачишина О. Р. Психологічна безпека особистості та явища стереотипізації у сучасному інформаційному середовищі	277
Федоренко Р. П., Лех Т. Л. Аналіз особливостей ставлення сучасних підлітків до "груп смерті" та небезпечних ігор у соціальних мережах	281
Фенина О. Я. Проблема рефлексії та рефлексивності особистості у становленні професійного самоменеджменту	286
Хомич І. С. Самооцінка дитини молодшого шкільного віку як передумова забезпечення контролю за діяльністю з точки зору нормативних критеріїв.....	291
Шановал І. М. Дослідження психологічних чинників формування професійної ідентичності студентів-психологів.....	295
Шкарлатюк К. І., Сойко О. В. Медитативні казки як ресурс особистісного розвитку дитини з психофізичними порушеннями.....	300
Яцюк Н. О. Особливості морального розвитку молодших школярів у сучасних умовах	304
Відомості про авторів	312

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., доц. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

Підписано до друку 20.04.2017 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № 27042015 Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку
редакційно-видавничого відділу

Рівненського державного гуманітарного університету
33027, Рівне, вул. С.Бандери, 12; тел.: 0-362-26-48-83

П - 86   **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 8 / упоряд.
Р. В. Павелків ; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне :
РДГУ, 2017. – 318 с.

УДК 159.9+316.6
ББК 88

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017